

מִי דַעַת

ההלכה השבועית מבית לימודי דעת / מאת הרב ד. אוסטרופ שליט"א
הלכות אלו היו למראה עיניו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

הערה: אין ללמוד הלכה למעשה מתוך גליון זה. בכל שאלה יש להיוועץ במורה הוראה.

סעודה שלישית. ובדרכי משה שם הביא עוד כמה ראשונים הסוברים כן. אבל ר"ת סובר, שעדיף לאכול סעודה שלישית לפני מנחה. וטעמו, משום שכתוב במדרש שאין לשתות מים בבין השמשות.⁷ והחולקים סוברים, שדברי המדרש הם על מי נהרות בלבד ולא על כל מים.⁸ ובכף החיים⁹ הביא עוד בשם הזוהר והאר"י ז"ל, לאכול סעודה שלישית אחר תפילת המנחה.¹⁰ ולמעשה, המנהג להתפלל קודם תפילת מנחה ואח"כ לאכול סעודה שלישית. אמנם, מי שקשה לו לאכול סעודה שלישית אחר תפילת המנחה יכול לאוכלה לפני תפילת המנחה ממחצית השעה לאחר חצות היום ואילך.¹¹

האם צריך לכסות את החלות גם בסעודה שלישית?

שני טעמים נאמרו במנהג כיסוי החלות בשבת.¹² האחד, שלא יראה הפת בושתי. פירוש, כיון שלפת יש דין קדימה בכל מקום, ועכשיו כשמקדש על היין הוא מקדים את היין לפני הפת, משום כך יש לכסות את הפת שלא יראה את קדימת היין. ולפי זה כשמקדש על חלות אין צריך לכסות את הפת.¹³ וכן בסעודה שלישית כשאינן מקדשים על היין אין צריך לכסות את הפת.

וטעם השני, משום זכר למן שהיה לו טל מלמעלה וטל מלמטה, כמו כן עושים בפת שמכסים אותו מלמעלה ומלמטה (מפת השולחן). ולפי טעם זה אפי' בזמן שאין

האם על כל אחד מהמסובים לברך ברכת המוציא לעצמו או שיצאו כולם מבעל הבית?

לשיטת הרבה מהפוסקים על כל אחד מבני הבית לצאת בברכת "המוציא" שמברך בעל הבית, ולא שכל אחד יברך לעצמו על הפרוסה שמקבל מבעל הבית. והטעם, משום שצריך לברך על "לחם משנה", ומשום כך יש לצאת בברכת בעל הבית שמברך על לחם משנה.

אמנם אף הנוהגים שכל אחד מבני הבית מברך לעצמו ברכת המוציא על הפרוסה שקבל מבעל הבית, יש להם על מי לסמוך.¹ אך מי שאין לו מנהג כזה לא יעשה כן, אלא יצאו כולם מברכת בעל הבית שמברך על לחם משנה.²

האם אפשר לאכול סעודה שלישית בבוקר?

הראשונים נחלקו ממתני הוא זמן סעודה שלישית, שיש סוברים שאפי' בבוקר יכול לאכול סעודה שלישית, ויש הסוברים שדוקא אחר זמן מנחה דהיינו מחצי שעה אחר חצות היום אפשר לאכול סעודה שלישית. וכן פסק הטור,³ ובב"י הביא עוד כמה ראשונים הסוברים כן, וכן פסק בשו"ע⁴ שזמן סעודה שלישית רק משיגיע זמן מנחה.

יש פעמים שא"א לאכול סעודה שלישית בפת לאחר זמן מנחה, כגון כשערב פסח חל בשבת שאסור לאכול חמץ וגם מצה אסור לאכול עד הלילה, ויש לעשות שאלת רב כיצד לנהוג.

האם צריך להתפלל מנחה לפני סעודה שלישית?

הרמב"ם⁵ כותב סדר יום השבת "הולך לבית מדרש וקורא עד המנחה, ומתפלל מנחה, ואח"כ קובע סעודה". ומדייק מזה הטור,⁶ שצריך קודם להתפלל מנחה ורק אח"כ לאכול

¹ שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נ"ה סעיף י"ט, והערה ע"ב.

² הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א.

³ סימן רצ"א.

⁴ סימן רצ"א סעיף ב'.

⁵ הל' שבת פרק ל' הלכה י'.

⁶ סימן רצ"א.

⁷ עיי"ש בטור הטעם.

⁸ עיין רמ"א סימן רצ"א סעיף ב', ובמ"ב שם ס"ק י"ב.

⁹ סימן רצ"א ס"ק ט"ו.

¹⁰ ועוד עיין בערוך השולחן סימן רצ"א סעיף ד', שהביא מחכמי הקבלה שכל סעודה יש לאכול אחר תפילה השייכת לה, דהיינו סעודת הלילה אחר תפילת ערבית, סעודת הבוקר אחר תפילת שחרית, וסעודה שלישית אחר תפילת המנחה.

¹¹ שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נ"ו סעיף ג'. אמנם יש מחמירים שלא לאכול מזמן מנחה קטנה [שזה 2.5 שעות לפני השקיעה] אם לא התפלל תפילת מנחה, ויש לעשות שאלת רב.

¹² טור סימן רע"א.

¹³ מ"ב סימן רע"א ס"ק מ"א.

מקדשים על היין, צריך לכסות את הפת. אמנם נראה, שהמנהג הוא שלא מכסים את הפת בסעודה שלישית.

האם אפשר להתחיל סעודה שלישית לאחר שקיעת החמה?

לכתחילה יש לאכול לפחות כזית לחם של סעודה שלישית לפני השקיעה¹⁴. והטעם, משום ששלוש סעודות שצריך לאכול בשבת לומדים מהפסוק "אכלוהו היום כי שבת היום לה", ומשום כך צריך לקיים זה ביום השבת עצמו. ואם לא הספיק ליטול ידיו בזמן שיוכל לאכול כזית לחם לפני השקיעה, מותר לו להתחיל הסעודה [דהיינו ליטול ידיו ולברך ברכת "המוציא"] כל עוד לא שקעה החמה¹⁵. ובדיעבד אם כבר שקעה החמה, אמר הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שהחזו"א לא התיר לבני הבית ליטול ידיו לאחר השקיעה. אבל הרב מברסק התיר ליטול ידים עד 10 דקות לאחר השקיעה¹⁶.

מי ששכח לומר "רצה" בברכת המזון האם עליו לחזור ולברך?

המברך ברכת המזון ונזכר שלא אמר "רצה", תלוי היכן אוחד באמירת ברכת המזון כשנזכר¹⁷, וכדלהלן. אם נזכר אחר שהתחיל ובנה ירושלים קודם שאמר "ה", יפסיק ויאמר רצה ויתחיל שוב ובנה וכו'. אם נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה" מברכת בונה ירושלים לפני שסיים את הברכה, יסיים "למדני חוקיך" ויאמר רצה ויתחיל שוב ובנה ירושלים. אם נזכר אחר שסיים את ברכת בונה ירושלים, יאמר הברכה המיוחדת שנתקנה לזה¹⁸. אם נזכר אחר "ברוך אתה ה" מהברכה הרביעית [ברכת "הטוב והמטיב"], יסיים "למדני חוקיך" ויאמר את הברכה המיוחדת, ואח"כ יתחיל שוב ברכת הטוב והמטיב. ואם נזכר אחר שהמשיך "הקל אבינו" וכו'. דינו כך: שבסעודת הלילה והבוקר צריך לחזור ולהתחיל לומר ברכת המזון מתחילה. אבל בסעודה שלישית אי"צ לחזור, וימשיך בברכתו.

מצות הבדלה מדאורייתא או מדרבנן?

נחלקו בזה הראשונים, שדעת הרמב"ם ועוד ראשונים שמצות הבדלה היא מדאורייתא, כמו מצות קידוש

בכניסת השבת, ונלמד מהפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" שצריך לזכרו בכניסתו וביציאתו. אך יש ראשונים שסוברים שמצות הבדלה היא מדרבנן¹⁹. אמנם, אחר שאמר ההבדלה שאומרים בתפילה בברכת "חונן הדעת", ודאי שההבדלה שאומר על היין היא מדרבנן²⁰.

האם מותר לעשות מלאכה לפני הבדלה?

ישנם שלשה אופני הבדלה. א', הבדלה שאומרים בתפילה בברכת "חונן הדעת". ב', אמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול". ג', הבדלה שעושים על היין. ויש חילוק בין אופנים אלו לענין עשיית מלאכה.

אם עדיין לא אמר הבדלה בתפילה ואף לא אמר ברוך המבדיל וכו', אסור לעשות כל מלאכה²¹, בין מלאכה שאסור לעשותה בשבת מדאורייתא ובין מלאכה האסורה מדרבנן²².

אחר שאמר הבדלה בתפילה, מותר לעשות מלאכה אף שעדיין לא הבדיל על היין²³. אך כ"ז דוקא מלאכות קלות שאין בהם טורח²⁴, כגון הדלקת הנר או הוצאה מרשות לרשות [וכן נוהגים להתיר נסיעה במכונית] וכדו'. אבל מלאכה גמורה כגון כתיבה ותפירה והבערת העצים ובישול וכדו', אסור. וטעם החילוק במלאכות אלו הוא, משום שמדאורייתא מותר לעשות כל מלאכה אחר שיצאה השבת ורק תקנת חכמים היא שצריך להבדיל מקודם, והם הקילו במלאכה שאין בה טורח²⁵.

ומי שרוצה לעשות מלאכה לפני שאמר הבדלה בתפילה, עליו לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול", ואז יהיה מותר במלאכות המותרות למי שאמר הבדלה בתפילה²⁶.

וכן הדין בנשים שרובן אינן נוהגות להתפלל במוצאי שבת, שעליהן לומר ברוך המבדיל וכו'²⁷.

וטעם אמירת ברוך המבדיל וכו' הוא, להכירא בעלמא ללוות את המלך²⁸.

¹⁹ מ"ב סימן רצ"ו ס"ק א'. ושער הציון שם ס"ק א'.

²⁰ מ"ב שם.

²¹ שו"ע סימן רצ"ט סעיף י'.

²² מ"ב שם ס"ק ל"ב.

²³ שו"ע שם.

²⁴ שער הציון סימן רצ"ט ס"ק נ"א. ועיין ברמ"א סימן רצ"ט סעיף י',

ובמ"ב שם ס"ק ל"ט.

²⁵ מ"ב שם ס"ק ל"ח.

²⁶ שו"ע שם.

²⁷ רמ"א שם.

²⁸ מ"ב שם ס"ק ל"ד.

¹⁴ עיין מ"ב סימן רס"ז ס"ק ה'. ושמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נ"ו סעיף ד'.

¹⁵ שמירת שבת כהלכתה שם.

¹⁶ עיין שמירת שבת כהלכתה שם.

¹⁷ עיין כ"ז בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נ"ז סעיפים ג'-ז'.

¹⁸ עיין שו"ע סימן קפ"ח סעיף ו' שמצטט את נוסח הברכה, וכן עיין שמירת שבת כהלכתה שם סעיף י"ד. ונדפס בכמה סידורים וברכונים.

מרכז למודי דעת

- תכנית לימודים ייחודית המסייעת ללומד להגיע לרמה גבוהה בידיעת ההלכה.
- התכנית משלבת שיעורי הלכה כתובים הנשלחים בדיוור ישיר לבתי הלומדים, שאלות סיכום וחזרה, מבחנים תקופתיים, קשר עם רבנים ותעודה.
- שיעורים בהלכות: איסור והתר, שבת, עירובין, נדה, מקוואות, חופה וקידושין, אבלות.
- למודי דיינות.
- הכנה מושלמת לבחינות הסמיכה.

להצטרפות ולקבלת מידע נוסף חייגו:

03-6166340

E-mail: limd@netvision.net.il

www.limd.co.il